

PROSTOR

16 [2008] 1 [35]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

126-141 **MARIJANA SIRONIĆ**
DARIO SIRONIĆ
NIVES MORNAR

GRADSKI PERIVOJ U ŠIBENIKU
METODE I REZULTATI REKONSTRUKCIJE
U 20. STOLJEĆU

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 712(497.5 ŠIBENIK)"19"

CITY PARK IN ŠIBENIK
METHODS AND RECONSTRUCTION RESULTS
IN THE 20TH CENTURY

SUBJECT REVIEW
UDC 712(497.5 ŠIBENIK)"19"

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, ARHITEKTONSKI FAKULTET
UNIVERSITY OF ZAGREB, FACULTY OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
16 [2008] 1 [35]
1-152
1-6 [2008]



SL. 1. POGLED NA PERIVOJ I NOVU ČITAONICU (IZVORNO DOM JNA), 2008.
FIG. 1 VIEW OF THE PARK AND NEW READING ROOM (ORIGINALLY JNA CENTRE), 2008

MARIJANA SIRONIĆ, DARIO SIRONIĆ, NIVES MORNAR

GRADSKI ZAVOD ZA PROSTORNO UREĐENJE
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18
HR – 10000 ZAGREB, HRASTIK 3

GRADSKI ZAVOD ZA PROSTORNO UREĐENJE
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18

PREGLEDNI ZNANSTVENI ČLANAK
UDK 712(497.5 ŠIBENIK)"19"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM
2.01.04 – POVIJEST I TEORIJA ARHITEKTURE
I ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA
2.01.05 – PEJSAZNA ARHITEKTURA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVACEN: 28. 3. 2008. / 13. 6. 2008.

CITY INSTITUTE FOR PHYSICAL PLANNING
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18
HR – 10000 ZAGREB, HRASTIK 3

CITY INSTITUTE FOR PHYSICAL PLANNING
HR – 10000 ZAGREB, REPUBLIKE AUSTRIJE 18

SUBJECT REVIEW

UDC 712(497.5 ŠIBENIK)"19"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING
2.01.04 – HISTORY AND THEORY OF ARCHITECTURE
AND PRESERVATION OF THE BUILT HERITAGE
2.01.05 – LANDSCAPE ARCHITECTURE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 28. 3. 2008. / 13. 6. 2008.

GRADSKI PERIVOJ U ŠIBENIKU METODE I REZULTATI REKONSTRUKCIJE U 20. STOLJEĆU

CITY PARK IN ŠIBENIK METHODS AND RECONSTRUCTION RESULTS IN THE 20TH CENTURY

GRADSKI PERIVOJ
OBNOVA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA
PERIVOJ ROBERTA VISIANIJA
ŠIBENIK

CITY PARK
RENOVATION OF THE BUILT HERITAGE
ROBERT VISIANI'S PARK
ŠIBENIK

Svjedočivši vremenu u kojem se planira i realizira obnova prvoga gradskog perivoja u Šibeniku, autori istražuju društveno-povijesni i urbani okvir kraja 19. stoljeća u kojem perivoj nastaje, zatim njegovo stogodišnje trajanje te konačno postupke planiranja, analitičkih i arheoloških istraživanja i realizacije obnove, metodom rekonstrukcije povijesnoga perivoja, valorizirajući ponajprije njen kreativni, zatim metodološki i stručni doseg. Cilj je ovoga članka ukazati na složenost zahvata obnove povijesnih perivoja, nužnost interdisciplinarnog pristupa, znanstvenih istraživanja i nadasve kreativnosti pristupa postupku obnove.

In the context of the city park reconstruction in Šibenik, the authors of this paper have conducted a research on the social, historical and urban context of the park's origin in the late 19th century, its one hundred-year long existence and finally the planning procedures as well as the analytical and archaeological research and reconstruction. The analysis of the reconstruction also contains an evaluation of its creative as well as methodological and professional scope. The objective is to point up the complexity of such reconstruction activities, the need for an interdisciplinary approach, scientific research and above all, the creativity needed in the reconstruction process.

UVOD

INTRODUCTION

Gradski perivoj u Šibeniku nastaje krajem 19. stoljeća u procesu urbane preobrazbe gradskog središta proizašle iz promijenjene urbane svijesti i potreba građana, a kao svjedočanstvo ukupne kulture grada na kraju 19. stoljeća. Perivoj nosi ime Roberta Visianija, Šibenčanina, poznatog istraživača mediteranske flore, profesora na padovanskom sveučilištu i obnovitelja padovanskoga botaničkog vrta, najstarijeg u Europi, iz 1545. godine. Šibenčani najčešće nazivaju gradski perivoj samo „dardin“.

Recentna obnova perivoja provedena je metodom rekonstrukcije u kojoj je iz slike grada uklonjen gradotvorni vegetacijski masiv na potezu od glavnoga gradskog trga do mora, a ogoljeni prostor ureden zadržavanjem povijesne tlorisne strukture i pretežitom sadnjom autohtonih (mediteranskih) biljnih vrsta. Spomenuta obnova bila je poticaj da se nastanak prvoga gradskog perivoja u Šibeniku i njegovo stoljetno trajanje postavi u povijesni i prostorni okvir, a provedeni postupak obnove istraži sukladno dostupnim povijesnim i arhivskim izvorima.*

URBANA PREOBRAZBA ŠIBENIKA — POVIJESNO-PROSTORNI PREGLED

URBAN TRANSFORMATION OF ŠIBENIK — HISTORICAL AND SPATIAL ANALYSIS

Premda se Šibenik u povijesnim izvorima prvi put spominje (u latinskom obliku: *in Sibini-*

quo) u ispravi najmoćnijega hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. 1066. godine,¹ počeci urbanističkoga razvoja grada sežu u doba dolaska Hrvata, najkasnije u 10. stoljeću, na kraške prostore Gornjega i Donjega polja, odnosno sjevernu obalu prostrane prirodne luke na ušću rijeke Krke. Tu, na kamenoj uzvisini, 70 m nad morem, Hrvati grade utvrdu (*castrum*) na mjestu današnje tvrđave sv. Mihovila, podno koje se, u doba srednjovjekovne hrvatske države razvija podgrađe (*suburbium*) naseljeno poljodjalcima, pomorcima, ribarima i obrtnicima.²

Zahvaljujući važnu geostrateskom položaju, temeljenom na prirodnim obilježjima prostora na kojem nastaje, srednjovjekovni se Šibenik razvija brže od susjednih gradova, a osnivanjem vlastite biskupije krajem 13. stoljeća dobiva i pravni status grada (*civitas insigniis*) na prostoru koji je sezao do romanskih jurisdikcija Zadra i Trogira. Statutom grada uređuju se prioritete izgradnje, komunalni i urbanistički propisi, kao i norme ponašanja u gradu, te se na taj način osigurava kontinuitet strukture naselja koja traje sve do sredine 19. stoljeća.

Trajna briga svih uprava i vlasti koje su se tijekom vremena izmjenjivale na prostoru Šibenika,³ a istovremeno i važan gradograditeljski element u strukturi naselja i slici grada, bili su sustavi utvrda, bedema kula i tvrđava. Srednjovjekovni fortifikacijski sustav dograđuje se i obnavlja tijekom 13. i 14. stoljeća, a u doba renesanse u 15. i 16. stoljeću dodatno pojačava izgradnjom kula sa stalnim vojnim posadama, kako na kopnu tako i na morskoj strani. U doba renesanse i unutar tako uspostavljene slike grada, u odnosu tvrđave, zidine i povijesne jezgre, odvija se izgradnja centralnoga javnog prostora vjerske (katedrala sv. Jakova), javne (gradska lođa) i komunalne namjene (komunalna palača) – sve redom iznimne arhitektonske snage i stvaralačkoga dosega, što ostaje trajno u funkciji znaka jedne važne povijesne epohe u razvoju grada, kao i grada samoga.⁴ Godine 2000. katedrala

* Iskrena zahvalnost autora na kolegijalnoj pomoći i su-sretljivosti: Damiru Lučevu, dipl.ing.arh.; Ireni Terzanović, dipl.ing.arh. i Marku Culi, dipl.ing.grad., iz zupanijskoga zavoda za prostorno uređenje u Šibeniku; mr. Gustavu Cervaru, dipl.ing.arh., pročelniku Upravnoga odjela za prostorno uređenje grada Šibenika; živani Stošić, dipl.ing.arh. iz Konzervatorskoga odjela u Šibeniku i profesoru Tomislavu Pavičiću iz zupanijskoga muzeja Šibenik.

¹ Ispravom izdanom na zboru visokih državnih dužnosnika i crkvenih dostojanstvenika, na Božić, 25. prosinca 1066. godine u Šibeniku (*in Sibiniquo*), kralj Petar Krešimir IV. dodjeljuje kraljevsku slobodu i zaštitu ženskom benediktinskom samostanu sv. Marije u Zadru. LIVAKOVIĆ, 2002: 23

² PAVIČIĆ, 2001: 115

³ Do 1412. god. izmjenjuju se vlasti Venecije, ugarsko-hrvatskih kraljeva i Bizanta, a pod mletačkom se vlasti nalazi sve do 1797. god. Od 1806. do 1813. nalazi se u sastavu Napoleonovih Ilirskih pokrajina, a zatim do 1918. pod Austrijom. U međuvremenu, u doba preporoda, 1873. formira



sv. Jakova i uža gradska jezgra uvršteni su na listu Svjetske baštine UNESCO-a.

Nestabilnost društvenih, gospodarskih i političkih prilika obilježila je tijekom 17. i 18. stoljeća, što se manifestira u vidu urbane stagnacije dalmatinskih gradova i veće graditeljske aktivnosti u izgradnji fortifikacijskih sustava. U 17. stoljeću fortifikacijski su sustav Šibenika pojačale još dvije tvrđave, stvorivši tako nov prostorni okvir, a integracijom prostora oko grada odredile su nove razvojne pravce.⁵ U taj se prostor izvan zidina nakon prestanka opsada grada doseljava stanovništvo iz šibenskoga zaleda (Sl. 5. i 6.).

Tridesetih godina 19. stoljeća na inicijativu privatnih poduzetnika Šibenik se zamjetno gospodarski oporavlja, a uz obrt i trgovinu, poljodjelstvo postaje najzastupljenijom djelatnosti grada, što mu je do današnjih dana sačuvalo obilježje 'težackoga' grada. U urbanoj se strukturi ne pojavljuju znatnije preobrazbe, a razlike u standardu stanovanja unutar i izvan gradske jezgre odgovaraju navikama stanovnika koji u njima žive. Gradske zidine i u figurativnom i u stvarnom smislu dijele grad na gospodsko središte i pučku periferiju.

se prva hrvatska uprava na čelu s Antom Šupukom. Do 1920. nalazi se pod talijanskom okupacijom, a zatim je vraćen u granice današnje Hrvatske. BOJANIĆ OBAD ŠCITAROCI I SUR., 2004: 182

4 „Premda se ime Jurja Dalmatinca izravno vezuje za izgradnju šibenske katedrale, manje je poznato da je isti najvjerojatnije imao određen utjecaj i na izgradnju renesansne kule iz 15. st., budući je bio vrstan poznavatelj vojnog graditeljstva te je isto pokazao sudjelovavši u izgradnji fortifikacijskog sustava Paga i Dubrovnika.“ PAVIĆIĆ, 2001: 118

5 Tloris šibenskih bedema, kula i tvrđava prikazuje bakrorez V. M. Coronellija iz 17. st. Ta je mapa služila kao podloga za arheološka iskopavanja ostataka obrambenog sustava te se do otkrića novog bedema iz 15. st. (1997.) sumnjalo u njenu preciznost jer su odstupanja kod iskopa iznosila 5-7 m (Sl. 6.).

6 „Naime, u to vrijeme još uvijek ne postoji svijest o spomeničkoj i kulturno-povijesnoj vrijednosti objekata fortifikacijskog graditeljstva pa je zbog toga odsutan smisao za njihovo čuvanje i zaštitu.“ GRUBIŠIĆ, 1974: 170, 520

Preporodno razdoblje, koje započinje šezdesetih godina 19. stoljeća pobjedom narodnjaka na izborima za zastupnički dom Dalmatinskoga sabora, obilježeno je nastojanjima za opći boljitak, postupnom realizacijom programa razvoja komunalne infrastrukture i industrijalizacijom te iskazivanjem potreba za uspostavljanjem višega standarda stanovanja, društvenog, javnog i kulturnog života. Deklarirana opredijeljenost za opći boljitak oživotvorena je izgradnjom većeg broja društvenih, javnih i komunalnih građevina. Godine 1870. otvoreno je kazalište, 1879. pušten u rad vodovod, 1883. izgrađena nova bolnica i podize se suvremeno oblikovana palača suda. U tom je razdoblju utvrđena trasa željezničke pruge i lokacija željezničkoga kolodvora, započeta izgradnja magistralne prometnice i uređenje obale.

Pozitivne promjene vidljive su i u brzom demografskom rastu, jer se u posljednjih 30 godina 19. stoljeća broj stanovnika Šibenika povećao za 4000. Na početku 20. stoljeća Šibenik je imao 10 000 stanovnika. Demografski potencijal pučkoga predgrađa postaje snaga promjena, površine vrtova u njima se smanjuju i pretvaraju u gradilišta sve brojnijih stambenih zgrada, a manji se broj tih stanovnika naseljava u gradsku jezgru. Primjenjujući već prihvaćena načela proširenja povijesnih gradova u 19. stoljeću na potezima ranijih utvrda, Šibenik gubi svoje dotadašnje fizičke granice koje su u novim povijesnim i društvenim okolnostima izgubile smisao, a uvođenjem novih sadržaja, u pravilu društvenih i javnih (trg, komunikacija, perivoj), povezuju se stari i novi prostor grada (Sl. 7.). Stoga se 1864. godine pristupa rušenju gradskih bedema i kula, od kaštela sv. Ane do vrata od Varoša i bastiona Bernardi, kako bi se omogućila transformacija zapuštenog prostora Poljane u prostor novoga trga.⁶ Sadržajna se struktura novoga gradskog središta upotpunjuje perivojem smještenim uz jugoistočni rub povijesne jezgre, što zahtijeva dalji

SL 2. IZVORNI IZGLED PERIVOJA, ČITAONICE, KAZALIŠTA I GRADSKOG TRGA – POLJANE, RAZGLEDNICA

FIG. 2 ORIGINAL PARK, READING ROOM, THEATRE AND CITY SQUARE – POLJANE, POSTCARD

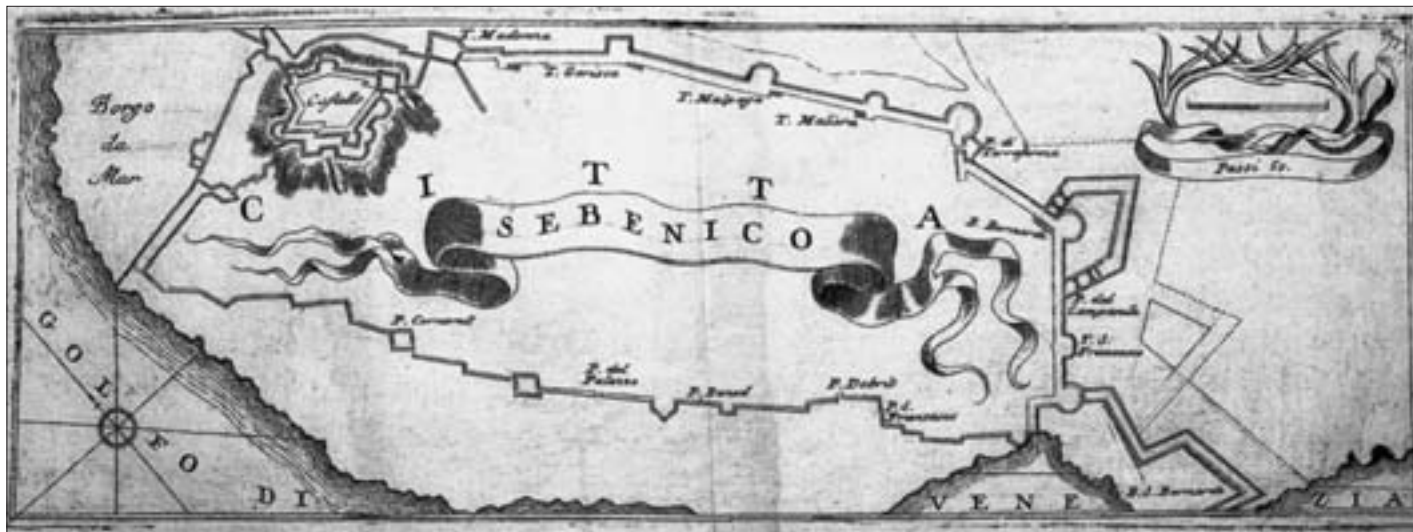
SL 3. IZVORNI IZGLED PERIVOJA, NEPOSREDNO NAKON OTVARANJA PERIVOJA, S POGLEDOM NA ZGRADU ČITAONICE, RAZGLEDNICA

FIG. 3 ORIGINAL PARK, VIEW OF THE READING ROOM BUILDING, POSTCARD

SL 4. POLOŽAJ PERIVOJA U STRUKTURI GRADA, SNIMKA IZ ZRAKA 1999.: 1 – TVRĐAVA SV. ANE, 2 – KATEDRALA SV. JAKOVA, 3 – KAZALIŠTE, 4 – GLAVNI GRADSKI TRG POLJANA, 5 – DOM JNA (NAKON REKONSTRUKCIJE 2004. GRADSKA KNJIZNICA), 6 – PERIVOJ

FIG. 4 PARK LAYOUT IN THE URBAN FABRIC, AERIAL VIEW FROM 1999: 1 – ST ANA FORTRESS, 2 – ST JACOB'S CATHEDRAL, 3 – THEATRE, 4 – MAIN SQUARE POLJANA, 5 – JNA CENTRE (CITY LIBRARY AFTER THE 2004 RECONSTRUCTION), 6 – PARK





SL. 5. FORTIFIKACIJSKI SUSTAV ŠIBENIKA S TLORISOM ZIDINA, KULA I TVRDAVE SV. ANE U 17. STOLJEĆU
 FIG. 5 FORTIFICATION SYSTEM OF ŠIBENIK LAYOUT PLAN OF THE WALLS, THE TOWER AND THE FORTRESS OF ST ANA, 17TH C.

nje rusenje fortifikacijskih elemenata (poligonalna vrata od Zvonika, kula sv. Frane i bastion sv. Katarina), zatrpavanje dubokog jarka voderine i regulaciju cestovnog prilaza na obalu (Sl. 9.). Urbanističko-arhitektonski zahvati toga doba izvode se bez potrebnih planova ili regulacijskih osnova, gotovo stihijski, definirani trenutnim potrebama, materijalnim mogućnostima i prirodnim obilježjima pojedine lokacije.

Dovršenjem izgradnje perivoja u Šibeniku 1896. godine u prostornom jedinstvu novoga gradskog središta s reprezentativnim javnim sadržajima – perivoj, čitaonica, kavana i kazalište – oživotvoruje se duh preporodnog razdoblja i oblikuje sjeveroistočno pročelje grada (Sl. 10.). Kvalitetne urbanističko-arhitektonske realizacije, posebice narodna čitaonica s kavanom i kazalište, nastale u duhu talijanske tradicije, djelo su splitskog arhitekta Josipa Slade.⁷ Velike zasluge u urbanim transformacijama toga doba pripadaju i svestranom i darovitom gradskom inženjeru Vjekoslav (Aloisiju) pl. Meichsneru, posebice regulatornim osnovama gradske luke i projektima stambene arhitekture. Dosezi gradogradnje preporodnog razdoblja u Šibeniku neposredno mijenjaju sliku grada, a karakter i snaga izvršenih promjena imenuju se posljednjom velikom urbanom preobrazbom bitnom za razvoj grada u 20. stoljeću.⁸

IZGRADNJA PRVOGA ŠIBENSKOG PERIVOJA

LAYING OUT THE FIRST PARK IN ŠIBENIK

Idea o izgradnji gradskog perivoja u Šibeniku nastaje 1890. godine pri postupku definiranja sadržajne strukture novoga gradskog centra, gotovo istovremeno kad i u susjednim mu dalmatinskim gradovima – Splitu i Zadru,⁹ s kojima dijeli i urbani karakter i stilska obi-

ljezja, i to najviše zahvaljujući upornosti tadašnjega općinskog povjerenika dr. Frane Madirazze, koji je između ostalog zaslužan i za otvaranje prvoga rasadnika za gradske nasade i pošumljavanje okolice.¹⁰

Ugovorom zaključenim 11. rujna 1895. godine između Općine i samostana sv. Frane (prema kojem samostan ustupa Općini 206 m² zemljišta za gradnju perivoja, a Općina se obvezuje o svome trošku urediti zid i pročelje samostana, ukloniti kanal za vodu, instalirati vodoopskrbu u samostanu i sakristiji bez naknade *in perpetuum* te isplatiti samostanu 1000 forinta) omogućen je nastavak izgradnje šibenskoga perivoja,¹¹ a postava spomenika Nikoli Tommaseu 31. svibnja 1896. godine značila je njegov dovrsetak.

Izgradnji perivoja prethodili su opsežni pripremni radovi (1890.-1895.) i obuhvaćali su:
 – rusenje bastiona Bernardi, koji se većim dijelom nalazio u gornjem dijelu perivoja i manjim dijelom u srednjem dijelu;
 – rusenje istočnih dvostrukih gradskih bedema, s poligonalnom kulom Vrata od zvonika i kružnom kulom sv. Frane;

7 MARKOVIĆ, 1999.a: 99, 105

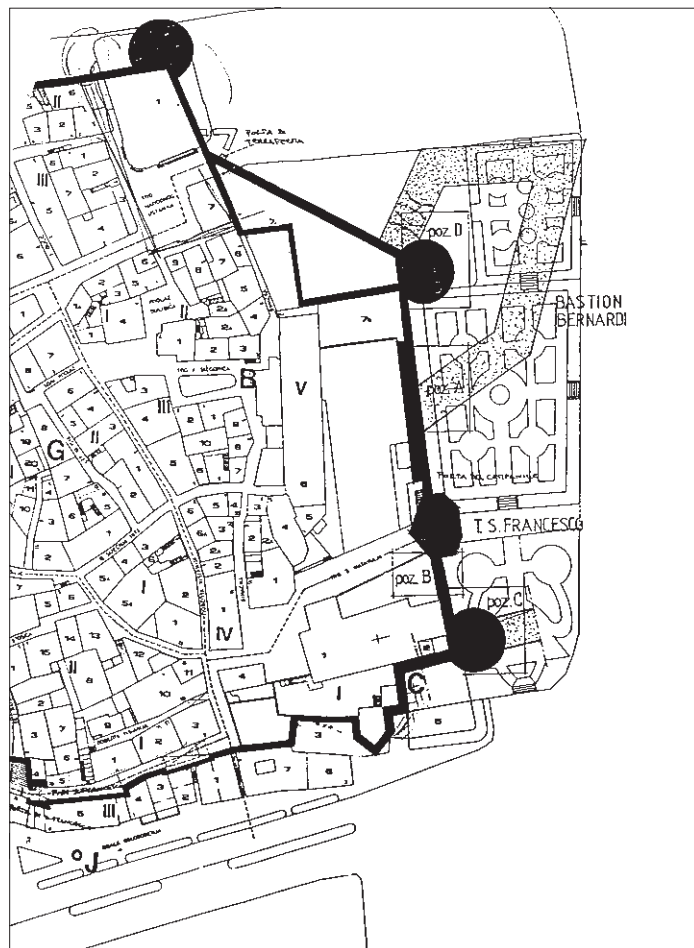
8 MARKOVIĆ, 1999.b: 158

9 Na početku 19. st., u doba francuske vladavine i uprave maršala Marmonta, ruše se renesansno-barokne fortifikacije Splita, a na njihovu mjestu nastaju dva perivoja. Prvi javni perivoj nastaje 1808.-1810. godine na mjestu 'Šperuna' (zapadnoga revelina), nazvan Marmontov perivoj, danas Prokurate, i bio je prvi javni perivoj toga doba u Dalmaciji te među najstarijima u Hrvatskoj. Drugi nastaje na Manušu, između revelina 'Cornaro' i 'Contarini' na mjestu današnjega gradskog perivoja (Strossmayerov perivoj). Slično je i u Zadru. Slabljenjem vojnog značenja Zadra (sredinom 19. st.) ruše se obrambeni zidovi, a obrambene građevine dobivaju druge sadržaje. Prvi javni perivoj u Zadru podignut je 1829. god. na nasipu bastiona Grimani. Godine 1864. uređuje se perivoj na bastionu Moro, a četiri godine kasnije, 1868. god., podize se na bastionu sv. Roka perivoj Wagner. BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI I SUR., 2004: 162-163, 166-167; MARKOVIĆ, 1999.b: 106; GRGIĆ, 2005: 82

SL. 6. V. M. CORONELLI: TLORISNI PRIKAZ ŠIBENSKIH ZIDINA, KULA I TVRDAVA, ŠIRA SITUACIJA, BAKROREZ

FIG. 6 V. M. CORONELLI: LAYOUT PLAN OF THE WALLS, THE TOWER AND THE FORTRESS IN ŠIBENIK, ENGRAVING





– nasipavanje dubokog jarka s vododerinom visine 6 do 8 m, koja se nalazila uz istočni rub gradske jezgre;

– planiranje prometnice koja glavni gradski trg povezuje s obalom.

Arhivska građa ne sadrži dokumentaciju prema kojoj je perivoj izgrađen.¹² Iz sačuvanih spisa koji objedinjuju financijsku, organizacijsku i tehničku strukturu može se sagledati

kronologija uređenja perivoja, odnosno pojedinih njegovih sekvenci. Tako doznajemo da je, prema zaključenim ugovorima, građevne radove izvodio majstor Lozovina iz Trogira,¹³ a kamenarske radove kamenar iz Pučišća na otoku Braču Andrija Orlandini,¹⁴ koji je za potrebe ogradnoga zida perivoja trebao isklesati 260 kamenih blokova. Umjetnički oblikovanu kovano-željeznu ogradu koja se postavila na kameni ogradni zid perivoja šibenski su kovači poklonili svojem gradu. Zemljane radove i sadnju ukrasnog bilja obavljali su uglavnom sami Šibenčani.¹⁵ A kao dokaz svjesti urbane sredine o upravo stečenoj vrijednosti novootvorenoga perivoja govori i proglas upućen pučanstvu od 12. lipnja 1896. godine kojim se utvrđuju pravila ponašanja u perivoju i kazne za one koji se tih pravila ne budu pridržavali.¹⁶

IZVORNI IZGLED PERIVOJA

ORIGINAL LAYOUT

Položaj i oblik perivoja određen je linijom srednjovjekovnih bedema grada, koji su i da-

SL 7. KATASTARSKI PLAN IZ 1825. GODINE S OZNAČENIM PROSTOROM URBANE TRANSFORMACIJE S KRAJA 19. STOLJEĆA: 1 – TVRĐAVA SV. ANE, 2 – KATEDRALA SV. JAKOVA, 3 – CRKVA SV. FRANE

FIG. 7 CADASTRAL PLAN FROM 1825 WITH THE MARKED AREA THAT UNDERWENT URBAN TRANSFORMATION IN THE LATE 19TH C.: 1 – ST ANA FORTRESS, 2 – ST JACOB'S CATHEDRAL, 3 – ST FRANCIS CHURCH

SL 8. SHEMAJSKI PRIKAZ PRETPOSTAVLJENOG POLOŽAJA BEDEMA, KULA I BASTIONA TE POZICIJE ISTRAŽNIH SONDI, 1991.

FIG. 8 SCHEMATIC LAYOUT OF THE ASSUMED POSITION OF THE WALLS, THE FORTRESS, THE BASTION AND POSITION OF THE PROBE, 1991

10 MARKOVIĆ, 1997: 140 (45)

11 LIVAKOVIĆ, 2002: 199

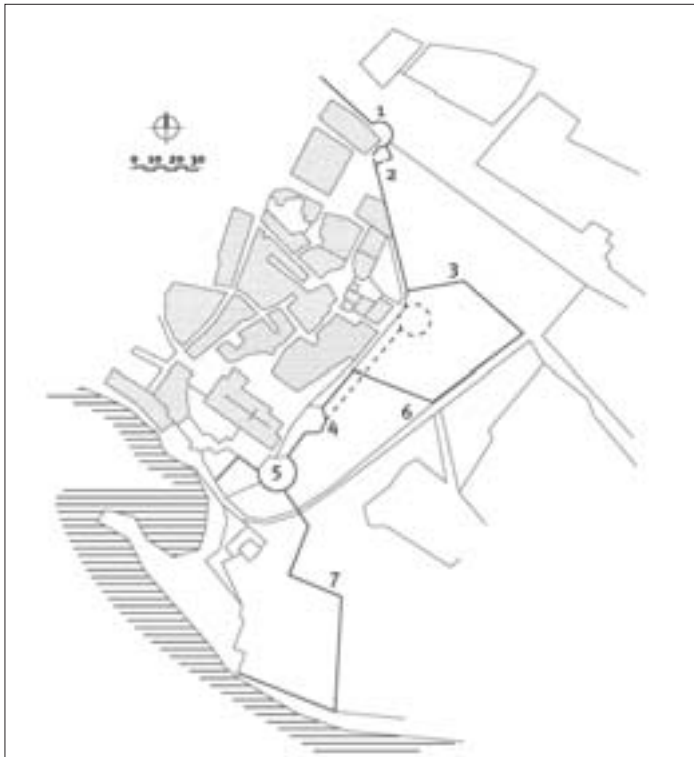
12 U korištenoj literaturi nailazi se na više različitih podataka o (ne)postojanju izvorne tehničke dokumentacije. U jednom od njih navodi se da je izrada projektne dokumentacije bila povjerena Vjekoslavu (Aloisiju) pl. Meichsneru, glavnom konstruktoru i inženjeru hidroelektrane Krka, Jaruga 1, izgrađene 1895. godine (DUNKIĆ, 1998: 82) ili pak da je od dokumentacije sačuvan projekt vrtno-građevinskih radova iz 1890. godine s nečitljivim potpisom autora (KIS, 2000), odnosno da dostupna arhivska dokumentacija ne sadrži grafičku shemu plana s morfoloskom koncepcijom cjeline (MARKOVIĆ, 1999.a: 107).

13 DUNKIĆ, 1998: 82

14 MARKOVIĆ, 1997: 136

15 DUNKIĆ, 1998: 82

16 MARKOVIĆ, 1997: 141 (58)



SL. 9. SHEMATSKI PRIKAZ GRADSKIH UTVRDA NA JUGOISTOČNOM RUBU GRADSKJE JEZGRE PRIJE PREOBRAZBE 1860.: 1 – KULA BERSALJ, 2 – KOPNENA VRATA, 3 – BASTION BERNARDI, 4 – VRATA OD ZVONIKA, 5 – OBRAMBENI JARAK S VODODERINOM, 6 – KULA SV. FRANE, 7 – BASTION SV. KATARINE

FIG. 9 SCHEMATIC LAYOUT OF THE TOWN WALLS ON THE SOUTHEASTERN EDGE OF THE URBAN NUCLEUS BEFORE THE 1860 TRANSFORMATION: 1 – BERSALJ TOWER, 2 – GATES, 3 – BERNARDI BASTION, 4 – ZVONIK GATES, 5 – DEFENSE DITCH WITH RAVINE, 6 – ST FRANCIS TOWER, 7 – ST CATHERINE'S BASTION

SL. 10. SHEMATSKI PRIKAZ JUGOISTOČNOGA RUBA GRADSKJE JEZGRE NAKON PREOBRAZBE 1896.: 1 – KAZALIŠTE, 2 – KAVANA I ČITAONICA, 3 – PERIVOJ

FIG. 10 SCHEMATIC LAYOUT OF THE SOUTHEASTERN EDGE OF THE URBAN NUCLEUS FOLLOWING THE 1860 TRANSFORMATION: 1 – THEATRE, 2 – COFFEE SHOP AND A READING ROOM, 3 – PARK



nas zapadna granica njegova središnjeg dijela. U produžetku te linije, u donjem, južnom dijelu perivoj je omeđen istočnim zidom crkve sv. Frane i susjednih zgrada. Na sjeveru dodiruje središnji gradski trg – Poljanu, a na istoku prometnicu koja vodi prema moru i gradskoj obali (Ulica Vladimira Nazora), dok se južni rub pridržava linije pročelja zgrada na obali. Između središnjeg i donjeg, nižeg dijela perivoja izvedena je ulica koja vodi k samostanu sv. Frane i povijesnoj jezgri (Sl. 4.).

Perivoj ima površinu od 4163 m² i sastoji se od tri dijela: gornjeg, središnjeg i donjeg, koji se kaskadno spuštaju od Poljane prema obali mora, tako da je ukupna visinska razlika 9,4 m. Tlorisno je izdužena pravokutnog oblika, kojega je gornji dio uži od preostala dva, i to ponajprije zbog blizine gradske kavane koja se nalazila u prizemlju narodne čitaonice, što za posljedicu ima izmaknutu uzdužnu os simetrije na spoju gornjeg i središnjeg dijela (Sl. 11.).

Svaki od tri dijela perivoja oblikovan je kao zaseban kompozicijski element skladne perivojne cjeline.

Gornji, najmanji dio perivoja gotovo je pravokutnog oblika, s četiri portala naglašena kamenim stupovima, pravilno postavljenih na sve četiri strane (prema Poljani, staroj gradskoj kavani, ulici i središnjem dijelu perivoja). Visinske razlike prema pješćakim površinama koje ih okružuju riješene su postavom triju

kamenih stubišta. U sjecištu njihovih osi nalazi se fontana sa skulpturom.

Središnji, najveći dio perivojne cjeline omeđen je u duljini svoje zapadne granice srednjovjekovnim bedemom. Trapezoidnog je oblika sa suženjem na južnoj strani. U sjecištu uzdužne i poprečne osi smještena je fontana, a na krajevima istih osi jesu dva portala prema dvjema ulicama koje ih tangiraju.

Donji dio perivoja također je trapezoidnog oblika, s tendencijom sužavanja prema jugu, na kojem perivoj završava dvostrukim lučnim kamenim stubište, omeđen sadrenim ulomcima sa Skradinskog buka. U sredini, na dominantnoj poziciji iznad stubišta, na kameonom postamentu podignut je 1896. monu-

17 Nikola Tommaseo (1802.-1874.), književnik, jezikoslovac, leksikograf, filozof, kritičar i prevoditelj. Najveći je talijanski pisac 19. st., s opusom većim od 200 djela. Napisao je i poznato djelo na hrvatskom jeziku „Iskrice“. Spomenik N. Tommaseu (autor Ettore Ximenes), postavljen kod otvaranja perivoja 1896., uklonjen je 1945. godine.

18 MARKOVIĆ, 1999.a: 109-110

19 DUNKIĆ, 1998: 83

20 DUNKIĆ, 1998: 83

21 „Fontanu i drugu perivojnu opremu ponudila je 1894. godine tvrtka 'Etablissement fuer Maschinen und technische Artikel' S. Juhasza.“ MARKOVIĆ, 1999.a: 108

22 Perivoj je tijekom vremena mijenjao i ime: od osnivanja do Drugoga svjetskog rata nosio je ime Nikole Tommasea; tijekom II. svjetskog rata ime hrvatskog pjesnika Vladimira Nazora, a nakon njega ime Maksima Gorkog. Danas nosi ime: Perivoj Roberta Visianija (1800.-1878.), liječnika,

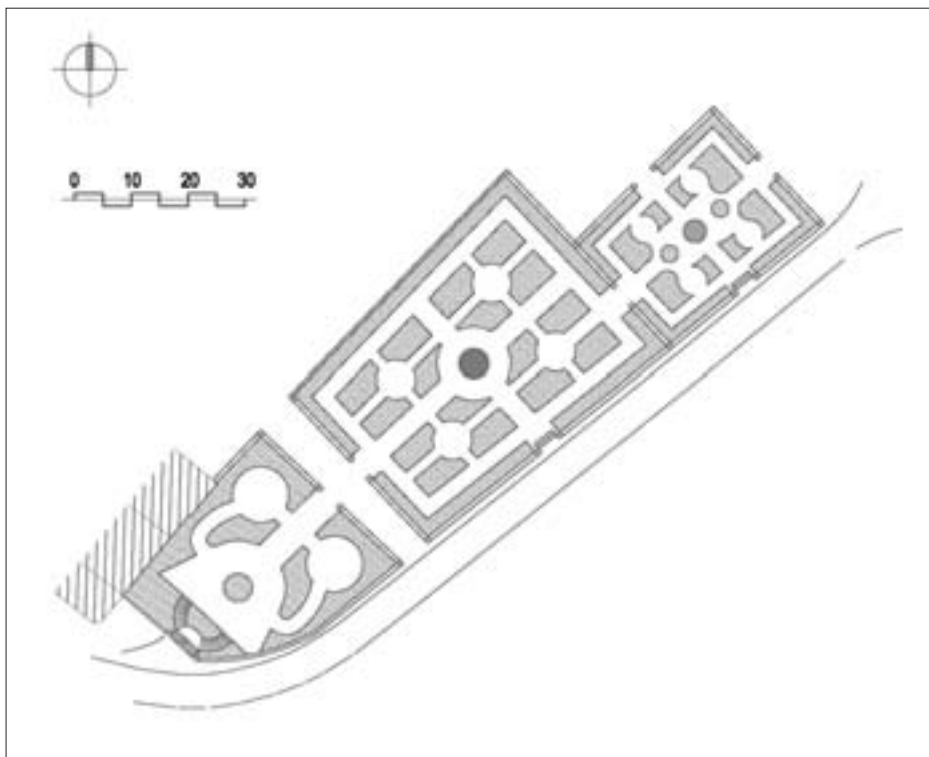
mentalni spomenik Nikoli Tommaseu,¹⁷ po kojem je perivoj u trenutku nastajanja dobio i ime.¹⁸ Postavljanjem spomenika dopunjena je morfološka struktura perivoja, a perivoj dobiva vlastit identitet. Čitav je perivoj ograđen kamenim zidom, zidanim na način 'fina bunja' i ojačan kamenim vijencem na kojem je postavljena ornamentalna ograda od kovanoga željeza.

Parternim oblikovanjem dominirala je geometrijska shema dobivena isprepletanjem geometrijskih likova s uzdužnim i poprečnim pravcima pješackih staza i cvjetnim rondoima u sječistu osi, a istu je geometriju slijedila i sadnja bilja: obrubima parternih formi od gustog bršljana ili grmolikih živica i stereometrijskom formom oblikovanih stabala. Premda o načinu sadnje prostora perivoja ne postoje podaci niti je sačuvan projekt perivojnog uređenja,¹⁹ prema dostupnim starim fotografijama može se zaključiti da je izvorno oblikovanje perivoja nastalo u duhu talijanske škole s kraja 19. stoljeća. U izvornoj perivojnoj postavi prevladavale su sljedeće biljne vrste: *Pinus Halepensis* (alepski bor), *Cedrus Libani* (libanonski cedar), *Cupressus Sempervirens var. pyramidalis* (piramidalni čempres) i *Buxus Sempervirens* (simšir).²⁰

Izvornu morfološku strukturu činila je i perivojna oprema: kameni portali, od kojih poneki ukrašeni kamenim vazama za cvijeće, kamene fontane ukrašene skulpturama; u gornjem dijelu perivoja nezaobilazan lik iz toga doba: žena koja na desnom ramenu nosi vrč iz kojeg se izljuje voda, a u središnjem dijelu perivoja figura dječaka na sadrenoj bazi. U ovu je fontanu 1904. godine, uz već postojeći ribnjak, ugrađen i vodoskok. Fontane i druga perivojna oprema dopremljene su iz Graza,²¹ a šest kandelabara, postavljanih uz šetnicu perivoja, iz Budimpešte. Godine 1895. sibiški je perivoj, jednako kao i čitav grad, osvjetljen javnom rasvjetom. Iste su godine završili i svi radovi na podizanju perivoja, o čemu svjedoči i natpis na kamenu ugrađenom u sjevernome zidu.

slavnog botanikara, pjesnika, filozofa, profesora na padovanskom sveučilištu i obnovitelja tamošnjega srednjovjekovnog vrta s najvećom zbirkom ljekovitih bilja s 1800 vrsta. Poznato je njegovo djelo „Flora dalmatica“, u tri knjige i dopune (suplenta) u još tri knjige. Bio je redoviti i počasni član više od 50 znanstvenih društava, akademija, književnih udruženja i stručnih komisija.

23 Godine 1950. arhitekt Ivan Vitić započinje realizaciju cjelovitog poteza od Poljane do crkve sv. Frane izgradnjom tadašnjega Doma JNA, danas Gradske knjižnice „Juraj Šizgorić“ i Osnovne škole današnjeg imena „Faust Vrančić“ uza zapadni rub perivoja. Tako zauvijek nestaje čitaonica, koju zamjenjuje Dom JNA s pročeljem nastalim u produžetku gradskoga bedema. Radikalnim zahvatom ruse-nja gradskih bedema u drugoj polovici 19. st. stvoren je prostor za nastanak novoga gradskog središta, a novom radikalnom gestom arhitekta Ivana Vitića taj se arhitektonski okvir nepovratno mijenja. Rekonstrukcijom 2005. godine Dom je transformiran u gradsku knjižnicu.



STOLJETNI PERIVOJ – STANJE PRIJE REKONSTRUKCIJE

100 YEARS OF THE PARK – PRIOR TO RECONSTRUCTION

Tijekom više od sto godina postojanja perivoj je doživio različite promjene – od promjene država i društvenih uređenja, promjene imena i spomeničkih simbola,²² promjene urbanoga konteksta nastalog urbanističko-arhitektonskim zahvatima 1960-ih godina u prostor urbane cjeline gradskoga središta²³ do ipak najznačajnije: promjene na perivojnim nasadima, živom elementu perivoja. Drveće, grmlje, trajnice i ostalo bilje raslo je, rusilo se u nevremenima i ugibalo od bolesti i starosti, tako da je u samoj postavi dolazilo do brojnih zahvata koji su vrlo često bili nestručno izvođeni s neprimjerenim biljnim materijalom, a dio bilja pojavilo se kao samoniklo.

Perivoj je u prvoj polovici 20. stoljeća održavao sibiški vrtlar Stipe Zorić, a njegovim je odlaskom perivoj zapušten do te mjere da se i prije izrade detaljne snimke postojećega stanja, a prije početka obnove perivoja, dalo zaključiti kako je biološko i estetsko stanje biljnih vrsta vrlo loše. Nestali su i mnogi elementi perivojne opreme, neki su porušeni (spomenik Nikoli Tommaseu), neki izmijenjeni, neki dotrajali (fontane i portali sa stubištima), a i sam osnovni tlocrt okrnjen je na njegovu istočnom i još više južnom uglu sirenjem

SL. 11. Tloris perivoja
FIG. 11 PARK LAYOUT



SL. 12. POGLED NA PERIVOJ I STARU ČITAONICU, 1950.
FIG. 12 VIEW OF THE PARK AND OLD READING ROOM, 1950

SL. 13. ISTRAŽIVAČKI RADOVI U GRADSKOM PERIVOJU –
NOVOPRONADENI BEDEM IZ 15. ST., STANJE 1997.
FIG. 13 RESEARCH WORK IN THE CITY PARK – NEWLY-FOUND
WALL FROM THE 15TH C.; 1997

SL. 14. RENESANSNA KULA NA SJEVEROZAPADNOM DIJELU
PERIVOJA, STANJE 2008.
FIG. 14 RENAISSANCE TOWER IN THE NORTHWESTERN PART
OF THE PARK; 2008



današnje Ulice Vladimira Nazora. Postojeći bedem u funkciji zapadnoga ogradnog zida središnjeg dijela perivoja također je bio zapušten i obrastao u travi, fontane dotrajale i izvan funkcije, a kovanoželjezna ograda oštećena te na nekim mjestima i izlomljena.

Ornamentalni geometrijski parter izgubio se u velikom broju detalja. Asfaltirana staza duž uzdužne osi perivoja, izvedena sve do glavnoga gradskog trga – Poljane, zapadnim rubom gornje razine perivoja (uz neprimodno otvaranje novih vrata), dodatno je narušila izvornu tlorisnu kompoziciju. Istovremeno je ukupna vegetacijska masa, na potezu od glavnoga gradskog trga do mora, ma kakva ona bila u krajobraznoj, biološkoj, estetskoj ili ambijentalnoj kategoriji vrijednosti, bila u svijesti građana i slici grada neizostavan identifikacijski element.

Godine 1989., potaknut ponajprije potrebom nastavka započetih arheoloških istraživanja na prostoru perivoja, odnosno uz njegove sjeverozapadne rubove, donesen je „Provedbeni urbanistički plan gradskog parka u Šibeniku” kojim se predviđa revitalizacija perivoja krajobraznim i parternim uređenjem, a kojem prethode arheološka istraživanja i konzervacija istraženih ostataka građevina fortifikacijskog sustava, budući da su se na prostoru perivoja do njegova nastanka, odnosno druge polovice 19. stoljeća, nalazile građevine obrambenoga sustava grada (zidine, kule i bastioni).

Domovinski je rat prekinuo arheološka istraživanja započeta 1991. godine, a obnovu

gradskoga perivoja odgodio za neko bolje vrijeme. Godine 1996. Gradsko vijeće grada Šibenika donijelo je odluku o obnovi stogodišnjega gradskog perivoja. Nakon izrade projektne dokumentacije i izvršenih istraživačkih radova pod nadzorom i uz suglasnost Uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine Ministarstva kulture RH, Konzervatorskog odjela u Šibeniku, 1997. godine nastavljena su arheološka istraživanja, a krajem iste godine započela je obnova perivoja.

ISTRAŽIVAČKI RADOVI U PERIVOJU

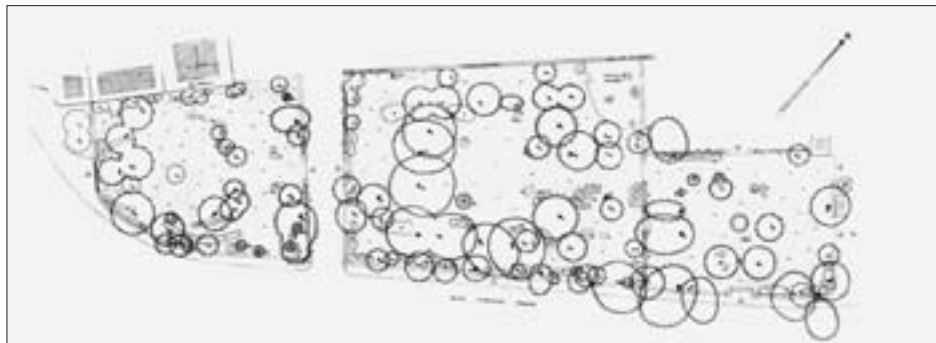
RESEARCH WORK IN THE PARK

Da bi se utvrdila osnovna načela i odabrala metoda obnove kulturnoga dobra, u ovom slučaju povijesne perivojne arhitekture gradskoga perivoja u Šibeniku, potrebno je bilo provesti detaljna analitička istraživanja koja su obuhvaćala sljedeće radnje:

– Detaljna analiza postojećeg stanja nasada i procjena biološkog stanja bilja s utvrđenim mjerama obnove i zaštite. Ta je detaljna analiza trebala pokazati „da li je dio zelenog fundusa upotrebljiv za novu kompoziciju perivoja, u kojem slučaju bi se radilo o sanaciji i obnovi (revitalizaciji), ili pak treba pristupiti potpuno novoj perivojnoj postavi uz poštivanje povijesne matrice (rekonstrukciji)”.²⁴

– Arheološka istraživanja prema „Elaboratu istraživačkih radova na prostoru nekadašnjih građevina fortifikacijskog sustava u gradskom perivoju u Šibeniku” pod nadzorom na-

SL. 15. TLORIS POSTOJEĆEG STANJA NASADA, 1996.
FIG. 15 VEGETATION LAYOUT NOWADAYS, 1996



²⁴ JELIĆ, 1997: 6

²⁵ Analizu je proveo dipl. ing. agronomije Ivan Jelić.

²⁶ „Niti jedno listopadno ili vazda zeleno stablo iz osnovne postave nije sačuvano. Sve kasnije intervencije između dva rata, a posebno nakon Drugog svjetskog rata, dovele su do potpunog obezvrjeđivanja povijesnog perivoja, stvarivši od njega bezličnu zelenu masu, bez prave koncepcije i osmišljenog pristupa čitavom prostoru.” JELIĆ, 1997: 14

²⁷ „Dio se tih stabala nalazio u središnjem dijelu perivoja u kojem su se planirali arheološki istražni radovi, te su se zbog tih radova morali ukloniti, a dio je bio s vrlo velikim krošnjama koje bi ugrozile razvitak nove perivojne postave. Dio pak otpada na stabla koja se ne mogu uklopiti u

dležne službe zaštite, budući da se radi o dijelu kulturnoga dobra, odnosno zaštićene graditeljske cjeline.

– Analiza elemenata perivojne arhitekture na temelju starih fotografija izvornog stanja perivoja i fotografija postojećeg stanja prije obnove.

Na temelju izvršenih analiza i odabranog modela obnove, Provedbenim urbanističkim planom bila je predviđena izrada projekta krajobraznog uređenja perivoja i projekta obnove arhitektonskih elemenata perivoja, te ako istražni arheološki radovi rezultiraju građom dovoljnom za rekonstrukciju bedema do partera perivoja, izradio bi se i projekt za njihovu rekonstrukciju. Ukoliko pak nalazi ne bi bili dovoljni za rekonstrukciju bedema, isti se prezentirali prema uvjetima iz Plana.

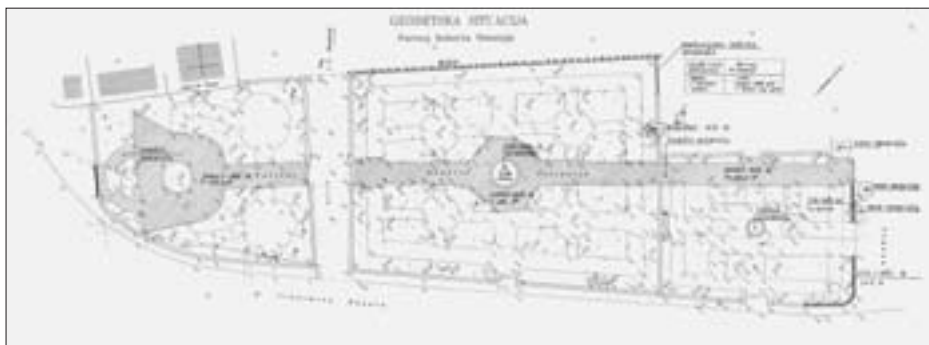
Postojeće stanje nasada i procjena biološkog stanja s mjerama obnove i zaštite

– Analiza postojećeg stanja nasada provedena je 15. veljače 1997. godine,²⁵ i to tako da su na prostoru perivoja evidentirane tri osnovne grupe biljnih vrsta: stablašice, grmovnice i trajnice, zatim broj zatečenog bilja po vrsti (stablašice 16, grmovnice 18 i trajnice 7) i ukupan broj od 39 biljnih vrsta (Sl. 15.). Izvršen je pregledni popis svih biljnih vrsta po pojedinoj grupi, s naznačenom lokacijom na kojoj se biljke nalaze u perivoju, te detaljni opis zatečenih biljaka u pojedinom dijelu perivoja. Provedena analiza postojećeg stanja zatečenih nasada pokazala je da je od izvorne povijesne perivojne matrice ostalo samo deset stabala, i to svih deset iz skupine četinjača. Sva su stabla bila u lošem stanju, s teškim oštećenjima krošnji i korijenova sustava, te su pokazivala znakove duboke starosti. Stablašica šimsira sa šest palica jedini je izvorni primjerak u dobrom zdravstvenom stanju.²⁶ Kategorija grmova i trajnica uklopala se u prethodno opisanu sliku stanja stabala.

Slijedila je detaljna procjena biološkog stanja biljaka sa specifikacijom i katalogizacijom svega zatečenog bilja, izražena po kategorijama: stablašice, grmovnice i trajnice, pri čemu su se za stablašice određivali sljedeći podaci: prsni promjer debla, visina debla, ukupna visina stabla, promjer krošnje te vizualna pro-

novo ornamentalno parterno rješenje perivoja. Stoga se predlaže vadenje svih stabala, osim izuzetnog primjerka šimsira u donjem dijelu perivoja kojeg treba sačuvati u spomen na izvornu postavu perivoja iz 1895. godine. Preostala je još mogućnost da se neka manja stabla, manji broj grmova te veći broj sadnica trajnica presadi na neke druge površine.” JELIĆ, 1997: 30

²⁸ Istraživačke su radove izvodili stručnjaci županijskoga muzeja Šibenik pod zajedničkim nadzorom Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku i županijskoga muzeja, dok je arhitektonska i geodetska snimka otkopanih ostataka bedema, kao i prijedlog eventualne rekonstrukcije, bila obveza već spomenute Uprave, budući da je perivoj kao dio povijesne jezgre grada Šibenika zaštićeno kulturno dobro.



SL. 16. TLOVIS POSTOJEĆEG STANJA PERIVOJA, 1996.
FIG. 16 LAYOUT OF THE PRESENT PARK, 1996

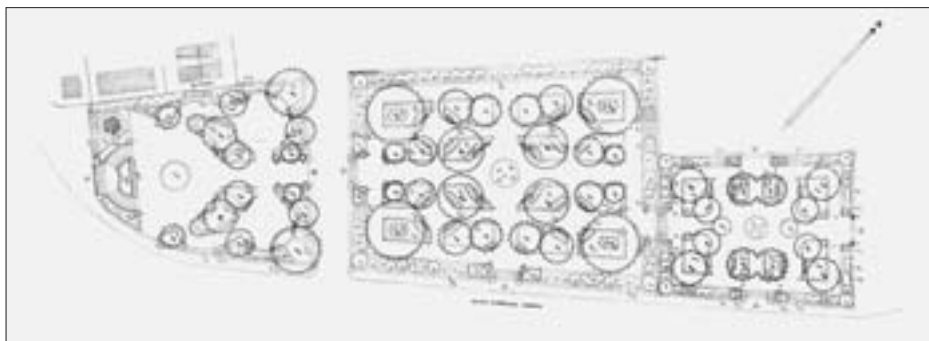
cjena biološkog stanja stabla uz prijedlog budućih zahvata, a za grmovnice i trajnice podaci su se svodili na vizualnu procjenu biološkog stanja biljke ili skupine biljaka, također uz prijedlog budućih zahvata. Detaljna je procjena pokazala da samo 14 stabala djelomično ili u potpunosti zadovoljava zdravstvene kriterije. Od njih je samo jedno pronašlo mjesto u novoj perivojnoj postavi.²⁷

Budući da je izvedeni zaključak, nastao kao rezultat provedenih analiza, nedvojbeno sugerirao uklanjanje postojećih nasada (sve osim jednog), te s obzirom na početnu pretpostavku kojoj su za definiranje zahvata u perivoju (revitalizacija ili rekonstrukcija) bili presudni rezultati upravo provedene detaljne analize biljaka, slijedila je rekonstrukcija perivoja, odnosno stvaranje potpuno novog perivoja na tragu povijesne matrice otprije jednog stoljeća.

Arheološka istraživanja – Od nekadašnjega fortifikacijskog sustava grada koji se protezao na prostoru gradskog perivoja do danas u punom se gabaritu sačuvao dio bedema koji omeđuje središnji dio perivoja, dok se u donjem dijelu perivoja ostatak bedema nalazi ispod apside crkve sv. Frane, na rubu perivoja. Ugao nekadašnjega Doma JNA, antologijskog djela hrvatske moderne arhitekta Ivana Vitica (danas je to prostor nove gradske knjižnice), izgrađen je na dijelu okrugle kule koje je trag uočljiv na potpornom zidu terase spomenute građevine.

Istraživački radovi²⁸ na nekadašnjem obrambenom sustavu grada, a na prostoru današ-

SL. 17. PROJEKT PERIVOJNOG UREĐENJA, 1996.
FIG. 17 LANDSCAPE DESIGN, 1996





SL. 18. OBNOVA ARHITEKTONSKIH ELEMENATA PERIVOJA, 1996. I 2008.

FIG. 18 RECONSTRUCTION OF THE ARCHITECTURAL PARK ELEMENTS, 1996 AND 2008

njeg perivoja, započeli su još 1991. godine, i to uza zapadni ogradni zid njegova gornjeg dijela i na sjevernom ogradnom zidu središnjeg dijela. Na tom se prostoru nalazila okrugla kula koja je sredinom 17. stoljeca, dijelom radi sigurnije obrane grada, inkorporirana u bastion Bernardi, što se protezao cijelim gornjim i djelomično srednjim dijelom perivoja (Sl. 8.).²⁹ Istraživanjem su na tome dijelu otkriveni vanjski dijelovi kule te jedan veći i jedan manji 'kazimat' u unutrašnjem prostoru kule. U nasipu oko vanjskog zida i 'kazimata' pronađen je veći broj ostataka keramičkog posuda proizvedenog u Italiji tijekom 15. do 19. stoljeca.

Upravo činjenice da je na dijelu bedema produžena apsida crkve sv. Frane, da je sam ugao današnje gradske knjižnice sagrađen na dijelu obrambene kule te da je u perivoju zasadeno vrijedno i rijetko bilje, što je podrazumijevalo i konzultiranje hortikulturnih stručnjaka u postupku njihova uklanjanja i dislociranja – otežavale su istražne radove.

Domovinski je rat na neko vrijeme prekinuo istraživanja, koja su nastavljena 1997. godine istraživanjem kule i ostalih obrambenih građevina u srednjem i donjem dijelu perivoja, istovremeno s provođenjem radova rušenja i demontaže postojecih elemenata perivoja prema Projektu obnove arhitektonskih elemenata perivoja, budući da je 1996. godine donesena odluka o početku obnove perivoja. Tom je prigodom, paralelno s postojećim bedemom iz početka 16. stoljeca, koji je ujedno i

ogradni zid srednjega dijela perivoja, na udaljenosti od oko 7 metara pronađen novi bedem, za koji se dotad nije znalo.³⁰ Po strukturi gradnje i spoju s već istraženom kulom zaključeno je da su nastali istovremeno – sredinom 15. stoljeca.

Novopronađeni bedem bio je upravo onaj koji je ucrtan na planu obrambenoga sustava Šibenika iz druge polovice 17. stoljeca (Sl. 5.), a ne postojeci srednjovjekovni bedem (zapadni ogradni zid srednjega dijela perivoja), kako se dotad mislilo. Taj je novootkriveni bedem povezivao već spomenutu renesansnu kulu na sjeverozapadnom dijelu perivoja s kulom kod samostana sv. Frane, na današnjem donjem dijelu perivoja (Sl. 9. i 14.). Između njih, na mjestu koje približno odgovara Ulici Nikole Tommasea, koja danas dijeli središnji od donjega dijela perivoja, nalazila su se poligonalna „vrata od Zvonika”, srušena za potrebe izgradnje perivoja (1890.-1895.).

I premda su rezultati arheoloških istraživanja nedvojbeno imali vrijednost dostojnu pozornosti, barem u formi rekonstrukcije novootkrivenoga bedema do razine partera perivoja, kako je to predviđao i važeći provedbeni plan, ipak se zbog već dovršene i projektnom dokumentacijom definirane parterne koncepcije u projektu rekonstrukcije perivoja (dovršena 1996. godine) odustalo od otkrivanja toga važnoga povijesnog sloja (istražni radovi 1997. godine), a novootkriveni bedem ponovno je pokriven zemljom.

Elementi perivojne arhitekture na temelju starih fotografija – Na temelju fotografija izvornog stanja iz dostupne arhivske građe³¹ i fotografija zatečenog stanja prije rekonstrukcije izvršene su usporedbe arhitektonskih elemenata perivoja, i to prema izvornosti te prema kondicijskom stanju prije rekonstrukcije (Sl. 16.). Izvršenom analizom utvrđeno je sljedeće:

- Zatečeni dio izvorne perivojne opreme je oštećen, zapušten ili slomljen (stube, portali, kovanoželjezna ograda), ili pak nije u funkciji (fontane);
- Dio izvorne opreme više ne postoji (ogradni zid prema Poljani, portali prema Poljani i dr.);
- Vidljivi rubni bedem iz fortifikacijskog sustava je zapušten, obrastao u travi;

SL. 19. OBNOVA ARHITEKTONSKIH ELEMENATA PERIVOJA, 1996. I 2008.

FIG. 19 RECONSTRUCTION OF THE ARCHITECTURAL PARK ELEMENTS, 1996 AND 2008



²⁹ PAVIČIĆ, 2001: 117

³⁰ PAVIČIĆ, 2001: 118

³¹ Fotografije izvornoga stanja dijelom su iz privatne zbirke F. A. Fantulin, a dijelom iz vlastita fundusa Državne uprave za zaštitu kulturne i prirodne baštine, Konzervatorski odjel u Šibeniku.

³² „Rekonstrukcija je metoda obnove koju primjenjuje mo onda kada nemamo dovoljno autentičnih grafičkih i pisanih izvora, već viziju mogućeg parkovnog prostora dobivamo na osnovi analize postojećeg stanja i poznatih povi-

– Uneseni su novi, neizvorni materijali (asfalt, popločenje kamenom i dr.) u prostor povijesne perivojne arhitekture.

Stoga se obnovi elemenata perivojne arhitekture, kao dijelu obnove perivoja u cijelosti, također pristupilo primjenom metode rekonstrukcije.³²

REKONSTRUKCIJA PERIVOJA

PARK RECONSTRUCTION

Projekt obnove arhitektonskih elemenata perivoja – Projekt obnove arhitektonskih elemenata perivoja³³ izvršen je na način da je oživljen njihov povijesni izgled na temelju povijesne matrice, ne zadirući u osnovni oblik i dimenzije perivoja. Povijesna je matrica, u nedostatku izvorne projektne dokumentacije, rekonstruirana prema dostupnim starim fotografijama. Rekonstrukcijom je obuhvaćeno sljedeće:

– Izgradnja ogradnoga zida s ulaznim portalom prema glavnomu gradskom trgu – Poljani i korekcija njegovog istočnog ugla (Sl. 18.);

– Zamjena kamenoga dijela fontane gornjeg perivoja novim dijelovima od kamena Dolita, uz povećanje promjera fontane za oko 80 cm, kolika je bila dimenzija nekadašnjega ogradnog pojasa od cvijeća oko fontane (Sl. 19.). Postojeća lijevanoželjezna skulptura zadržana je uz temeljito čišćenje, poliranje i ponovno postavljanje, te uz izvođenje nove vodovodne instalacije i dovođenje u funkciju spricanja vode;

– Zamjena kamenoga dijela fontane u srednjem dijelu perivoja novim dijelovima od kamena Dolita, uz zadržavanje postojećih dimenzija (Sl. 20.);

– Zamjena svih kamenih stubišta novim stubama po uzoru na postojeće i prema projektu,³⁴ i to od kamena Dolita (Sl. 21.);

– Uklanjanje asfalta i popločenja sa svih staza te obrada staza perivoja u bijeloj sipini, s malim betonskim rubnjakom, izuzev gornjeg perivoja gdje su rubnjaci kameni;

– Zamjena postojeće kovanoželjezne ograde novom kovanoželjeznom ogradom u skladu s povijesnim tragom (Sl. 22.);

– Postava novih elemenata perivojne opreme (nove klupe, kante za otpatke, rasvjetna tijela – visoka i niska);

jesnih izvora te komparacijom sa sličnim perivojima iz istog vremena.” OBAD ŠCITAROCI, 1992: 137

³³ Radovi na rekonstrukciji započeli su krajem 1997. godine i najvećim su dijelom završili početkom 1999. godine.

³⁴ STOŠIĆ, 1996.

³⁵ „Naglasak je rješenja na parternoj ornamentici, izvedenoj uglavnom mediteranskim trajnicama i sezonskim cvijećem, koju uokviruje bogata paleta listopadnih i vazdazelenih grmova, a iznad svega se diže voluminozna masa stablašica.” JELIĆ, 1997.



SL. 20. OBNOVA ARHITEKTONSKIH ELEMENATA PERIVOJA, 1996. I 2008.

FIG. 20 RECONSTRUCTION OF THE ARCHITECTURAL PARK ELEMENTS, 1996 AND 2008

– Izvedba novih instalacija vodovoda, posebice hidrantske mreže koja pokriva čitavu površinu perivoja i omogućuje zalijevanje ponajprije sezonskog cvijeća, a zatim i odvodnje, koja usprkos značajnom padu terena omogućuje slijevanje jačih oborinskih voda i tako sprječava eroziju kako staza tako i nasada, te elektrike koja je u funkciji osvjetljenja perivoja i osiguranja dodatnih svjetlosnih efekata;

– Čišćenje i djelomično preslagivanje dijela završetka rubnoga vidljivog srednjovjekovnog bedema te uređenje šetnice s njegove vanjske strane, uz napomenu da taj zahvat nije dio predmetnog projekta, ali je sastavni dio rekonstrukcije perivoja.

Projekt uređenja perivoja – Projekt perivojnog uređenja nastaje na ideji potpuno novog perivoja na tragu povijesne matrice, upotpunjenoj i nizom potpuno novih izvedbenih elemenata (Sl. 17.).³⁵

U odnosu na zatečenu situaciju prije rekonstrukcije, površina pod nasadima neznatno se smanjila (s 46% na 42%), ali je broj od više od 60 biljnih vrsta zastupljenih u projektu perivojnog uređenja znatno veći od 39 vrsta, koliko ih je u perivoju bilo prije rekonstrukcije, posebice sto su neke vrste bile zastupljene samo s po jednim primjerkom. Dvadesetak biljnih vrsta zastupljenih u perivoju prije rekonstrukcije nije našlo mjesto u novoj postavi. Istovremeno je projektom perivojnog uređenja planirano uvođenje više od 40 novih biljnih vrsta naglašenog kolorita, broja cvato-

SL. 21. OBNOVA ARHITEKTONSKIH ELEMENATA PERIVOJA, 1996. I 2008.

FIG. 21 RECONSTRUCTION OF THE ARCHITECTURAL PARK ELEMENTS, 1996 AND 2008





Sl. 22. OBNOVA ARHITEKTONSKIH ELEMENATA PERIVOJA, 1996. I 2008.

FIG. 22 RECONSTRUCTION OF THE ARCHITECTURAL PARK ELEMENTS, 1996 AND 2008

va i listova, boja cvatova i formi rasta.³⁶ Od šezdeset vrsta bilja koje su zastupljene u projektu njih 13 otpada na stablašice, 36 na grmovnice i 10 na trajnice, te kao posebna kategorija – sezonsko cvijeće s naglaskom na boji cvata.

Među stablašicama, prema visini, dominiraju četinjače, osim zalobne forme atlantskoga cedra, a zatim lipa i ginko. Stablašice su uglavnom smještane u središnje dijelove, tako da dominiraju prostorom ili u kutovima, postajući načela simetrične sadnje u skladu s parternom ornamentikom. Iznimno su u donjem dijelu perivoja stablašice korištene i u rubnim dijelovima nepravilne forme. Kod listopadnih grmovnica naglasak je na cvjetnim senzacijama, kod vazdazelenih na oblikovnim, lisnim i cvjetnim formama, dok je kod četinjača naglasak na rastu. Grmovnice su u pravilu korištene za formiranje traka nasada koji uokviruju simetrično postavljene stablašice tvoreći okvir likovnom rješenju partera. Za ispunu pojedinačnih kružnih oblika korišteno je deset vrsta trajnica intenzivne boje i forme (Sl. 23.).

Konačno, 21. prosinca 2000. godine na južnom ulazu u gradski perivoj, u njegovu donjem najnižem dijelu, nedaleko od mjesta na kojem je do 1954. godine bio spomenik Nikoli Tomaseu, svečano je otkriven spomenik hrvatskom kralju Petru Krešimiru IV., rad kiparice Marije Ujević-Galetović.³⁷ Tako je u cijelosti završena opisana rekonstrukcija povijesnoga gradskog perivoja u Šibeniku. Na prostoru koji se spušta od glavnoga gradskog trga do mora, na mjestu nekadašnje duboke sjene stoljetnoga 'dardina' nastao je gotovo nestvarno svijetao novi perivoj, prepusten stvaralačkom duhu prirode i vremena da svojim djelovanjem dopune djelo ljudskih ruku.

ZAKLJUČAK

CONCLUSION

Važnost prvoga šibenskoga perivoja, popularnoga 'dardina', u trenutku njegova nastajanja proizlazi ponajprije iz njegove funkcije u novome gradskom središtu, nastalom na pro-

storu koji je radikalnim zahvatom rušenja oslobođen gradskih bedema i prepusten gradskom trgu, kazalištu, čitaonici i kavani, manifestirajući građansku snagu Šibenika s kraja 19. stoljeća, te iz činjenice da se radi o povijesnom perivoju i zaštićenom kulturnom dobru kao dijelu zaštićene povijesne cjeeline, a manje iz njegove kreativne snage ili umjetničke originalnosti, budući da je nastao po uzoru na talijanske vrtove 19. stoljeća, dominantne anksioznosti i geometrije. Sto godina trajanja te povijesnih, društvenih i prirodnih mijena, sva zla i dobra 20. stoljeća odrazila su se na prostor perivoja i prostor izvan njegova, mijenjajući njegovu arhitektonsku i dendrološku komponentu.

Početak i smjer obnove određen je donošenjem Provedbenoga urbanističkog plana gradskog perivoja u Šibeniku 1989. godine,³⁸ kojim nadležno tijelo zaštite predviđa njegovu „revitalizaciju hortikulturnim i parternim uređenjem”. S današnjeg aspekta i oblikovanoga znanstvenog pristupa metodama obnove i zaštite povijesnih cjelina te perivojne arhitekture, u metodološkom smislu Planom predviđeni zahtvi odgovaraju metodi rekonstrukcije, ponajviše iz razloga što ne postoji autentična dokumentacija, ni grafička, ni pisana, iz doba nastanka perivoja, a djelomično i zato

³⁶ Biljne vrste zetečene prije rekonstrukcije, a koje svoje mjesto nisu nasle u novoj postavi perivoja, jesu: *Aesulus hippocastanum* (divlji kesten), *Celtis australis* (koscela), *Avonymus japonica* (japanska kurika), *Hedera helix* (brsljan), *Iris foetidissima* (smrdljiva perunika), *Ligustrum japonicum* (japanska kalina), *Pinus halepensis* (alepski bor), *Polygonum baldschuanicum* (buharski dvornik), *Pyracantha coccinea* (pirakanta), *Rhus typhina* (ruj), *Robinia Pseudoacacia* (bagrem), *Ruscus racemosus* (razgranjena veprina), *Sophora japonica* (sofara), *Thuja orientalis* (japanska tuja), *Tilia cordata* (sitnolisna lipa), *Trachycarpus excelsa* (vitka zumara), *Ulmus campestris* (poljski brijest), *Viburnum rhytidophyllum* (kineska hudika) i *Yucca filamentosa* (mekolisna juka).

Nove biljne vrste u postavi perivoja prema projektu perivojnog uređenja jesu: *Abies cephalonica* (grčka jela), *Acer campestre* (klen), *Albizia julibrissin* (albicija), *Arbutus unedo* (planika), *Berberis julianae* (zutika), *Berberis thunbergii* var. *Atropurpurea* (crvenolisna zutika), *Cercis siliquastrum* (judić), *Chaenomeles japonica* (japanska dunjica), *Chrysanthemum frutescens* (margareta), *Cineraria maritima* (primorski kostris), *Cotinus coggygria* (crvenolisni ruj), *Elaeagnus pungens* (tmasta zlatolisna dafina), *Felijoia sellowiana* (fejao), *Fraxinus ornus* (crni jasen), *Ginkgo biloba* (ginko), *Hibiscus syriacus* (hibisk), *Hypericum calycinum* (pljuskavica), *Pinus mugo* (klekasti bor), *Pinus pinea* (pinija), *Pittosporum tomira* var. *Nana* (puzajući pitospor), *Plumbago capensis* (afrički vranjemil), *Poinciana gilliesii* (poincijana), *Prunus laurocerasus* var. *Schipkaensis* (lovorvisnja), *Punica granatum* (sipak), *Quercus ilex* (crnika), *Rosa rugosa* var. *rubra* (japanska ruža), *Rosmarinus officinalis* (ruzmarin), *Salvia officinalis* (kadulja), *Santolina chamaecyparissus* (srebrnolisna santolina), *Sempervivum tectorum* (čuvarkuća), *Spartium junceum* (brnistra), *Spirea bumalda* (crvenocvjetna suručica), *Symphoricarpos orbiculatus* (koraljni biserač), *Tamarix tetrandra* (tamaris), *Taxus baccata* var. *Fastigiata* (stupolika tisa), *Tilia argentea* (bijela lipa), *Weigelia hybrida* (crvenocvjetna vajgelija) i više vrsta sezonskog cvijeca (*Salvia splendens* – ljetna kadulja, *Tagetes patula* – niska kadifca, *Petunia hybrida* – petunija, *Tulipa hybrida* – tulipan i *Viola tricolor* – macuhica). JELIĆ, 1997.

što su izradi potrebnih projekata obnove arhitektonskih i krajobraznih elemenata perivoja prethodila analitička istraživanja. Današnji izgled perivoja nastao je rekonstrukcijom povijesnoga perivoja na temelju analize postojećeg stanja, starih fotografija i upotrebom stilskih elemenata epohe u kojoj je nastao. Interpretacija vrijednih rezultata provedenih analiza materijalizirana u formi novog perivoja ipak ostavlja otvorena pitanja projektantskog pristupa.

Unatoč činjenici da je provedenom opsežnom dendrološkom analizom pronađeno više od deset stabala, ujedno jedinih živih svjedoka proteklog vremena, kojih je stanje omogućavalo zadržavanje u prostoru, u novoj krajobraznoj koncepciji mjesto je pronašlo samo jedno.³⁹ Novootkriveni bedem kao prostorna senzacija i novootkriveni povijesni sloj, koji je napokon potvrdio preciznost Coronellijeve mape (Sl. 5.) i temeljem čega su obavljena sva iskapanja fortifikacijskog sustava na prostoru perivoja i uže gradske jezgre – nije našao mjesto u već dovršenoj parternoj kompoziciji perivoja pa je ponovno prekriven zemljom. Nasuprot tome, obnova arhitektonskih elemenata perivoja, od parterne ornamentike do perivojne opreme, ustraje na striktnom ponavljanju povijesne matrice u duhu epohe u



kojoj je perivoj nastao, težeći je usavršiti, učiniti što bližom uzoru, a bez jasne distinkcije starog i novog, kako razlike u materijalu tako i u obliku pojedinog elementa.

SL. 23. KARAKTERISTIČAN IZGLED BILJNIH VRSTA U NOVOJ POSTAVI PERIVOJA, 2004.

FIG. 23 TYPICAL VEGETATION IN THE NEW PARK LAYOUT, 2004

37 Projektom rekonstrukcije perivoja na tome je mjestu planiran spomenik Robertu Visianiju, no u potrazi za prostorom postave spomenika kralju Petru Kresimiru IV., što je još 1945. godine potaknuo pjesnik Vladimir Nazor za boravka u Šibeniku (1989. je završen natjecaj odabirom spomenika koji je izradila kiparica Marija Ujević-Galetović), prostor upravo obnovljenog povijesnog perivoja cinio se najboljim rješenjem.

38 Premda je razvoj integralne teoretske misli o zaštiti i obnovi povijesne perivojne arhitekture u današnjem smislu oblikovan tek sedamdesetih godina prošlog stoljeća, to su ipak u trenutku donošenja PUP-a gradskog perivoja u Šibeniku 1989. godine na polju zaštite već prisutne dvije iznimno važne povelje: Povelja ICOMOS-IFLA o povijesnim vrtovima – Firentinska povelja i Talijanska povelja o povijesnim vrtovima, obje iz 1981. godine. OBAD SCITAROCI, 1992: 21-259

39 Ma kako cijenili sve stručne argumente takve prosudbe, taj je pristup upravo suprotan onome za što se zalagao kontroverzni teoretičar urbanizma Camillo Sitte s početka 20. st. smatrajući da je očuvanje slikovitosti u gradu i slikovito shvaćanje jednog osamljenog drveta, kao osvježavajućeg nasada u sivilu beskrajnih kamenih i ožbukanih pročelja, zadatak urbanista jer su ti i takvi primjeri „nastali postupno, stvorila ih je sama priroda i na umjetni se način ne mogu zamijeniti. Zato vrijedi samo jedno pravilo: zadržati po svaku cijenu te ostatke povijesnog naslijeđa i skladno ih utkati u sliku grada“. KECKEMET, 1981: 184

40 Važnost provedbe arhitektonskih i urbanističkih natjecaja kojima se osigurava sudjelovanje svekolike javnosti i omogućuje kreativan pristup rješavanju iznimnih projektnih zadataka uočena je još na početku 20. st. Arhitekt Viktor Kovacic, koji se smatra pretećom 'aktivne zaštite' u teoriji zaštite graditeljskog naslijeđa, natjecajni postupak smatra jedinom metodom sposobnom jamčiti demokratsku i punu kontrolu nad procesom donošenja odluka, a već spomenuti Camillo Sitte arhitektonsko-urbanističke natjecaje doživljava pokretačem umjetničkih nastojanja u procesu planiranja grada. BLAU i sur., 2007: 115-121

Konačno, postupak obnove (nespretno nazvan revitalizacijom, ne sluteći njene stvarne razmjere, ratna su događanja naprasno prekinula, a poslijeratno razdoblje brzinom realizacije pokušavalo je nadoknaditi izgubljeno vrijeme) u naravi je ipak dobro započeo – analitičkim i arheološkim istraživanjima, no u nedostatku aktivnijeg pristupa obnovi povijesnog perivoja ostala je uskraćena za doseg imanentan svakom umjetničkom djelu. I perivojnoj arhitekturi, pa i onda kad se pristupa obnovi perivojne arhitekture, također. Ne smije se pritom zaboraviti da je potencijalna kreativnost postupka obnove povijesne perivojne arhitekture uokvirena baštinjenom povijesnom vrijednosti i složenosti postupka obnove uopće.

Upravo je na istraženom primjeru obnove gradskog perivoja u Šibeniku rekonstrukcijom provedenog postupka obnove dokazana sva kompleksnost zahvata obnove povijesnih perivoja, koja nužno zahtijeva interdisciplinarnost i ozbiljnost pristupa, specijalistička znanja i znanstvena istraživanja. To sve istovremeno nudi projektantima izniman potencijal koji primjenom načela 'aktivne zaštite' dopušta suvremen kreativni doprinos našega vremena povijesnom ambijentu uzavajajući njegove povijesne vrijednosti. Takav se pristup, pod pretpostavkom da su svi prethodni analitički postupci kvalitetno izvršeni, može osigurati kompetitivnošću izbora konačnog rješenja, a koja je u slučaju obnove gradskog perivoja u Šibeniku izostala.⁴⁰

LITERATURA BIBLIOGRAPHY

1. ACHLEITNER, F. i sur. (2005.), *Ivan Vitić*, „Arhitektura”, 217: 79-93, Zagreb
2. BLAU, E.; RUPNIK I. (2007.), *Project Zagreb*, Actar, Harvard University Graduate School of Design, EU – Barcelona
3. BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI, B.; OBAD ŠČITAROCI, M.; HAJOS, G.; KRAUSE, W. (2004.), *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, Ščitaroci d.o.o., Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
4. DUNKIĆ, A. (1998.), *Pregled povijesti zelenila s osvrtom na perivoj R. Visianija*, u: *Zbornik simpozija Povijesni vrtovi, perivoji i parkovi primorske Hrvatske* [ur.: GRGUREVIĆ, D.]: 82-85, Split
5. GRGIĆ, A. (2005.), *Vrtovi i perivoji Splita*, „Prostor”, 13 (1 /29/): 79-92, Zagreb
6. GRUBIŠIĆ, S. (1974.), *Šibenik kroz stoljeća*, Muzej grada Šibenika, Šibenik
7. KEČKEMET, D. (1981.), *Grad za čovjeka*, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb
8. KIŠ, D. (2000.), *Od mediteranskog raja do botaničkog užasa*, „Vijenac”, 164, Zagreb
9. LIVAKOVIĆ, I. (2002.), *Tisućljetni Šibenik*, Gradska knjižnica „Juraj Šizgorić”, Šibenik
10. MARKOVIĆ, J. (1997.), *Šibenik – jugoistočno pročelje grada: projekt XIX. stoljeća i njegova sudbina u XX. stoljeću – u povodu 'obnove' šibenskog perivoja*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 21: 127-141, Zagreb
11. MARKOVIĆ, J. (1999.a), *Urbanistička transformacija Šibenika od 1860. do 1918.*, disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
12. MARKOVIĆ, J. (1999.b), *Paleoindustrijska era u razvoju grada Šibenika*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti”, 23: 149-162, Zagreb
13. OBAD ŠČITAROCI, M. (1992.), *Hrvatska parkovna baština – zaštita i obnova*, Školska knjiga, Zagreb
14. PAVIČIĆ, T. (2001.), *Istraživanja na prostoru fortifikacijskog sustava Šibenika u gradskom perivoju i nova saznanja*, „Histria Antiqua”, 7: 115-122, Pula
15. *** (1688.), *Citta Sebenico, Mari, golfi, isole spiagie porti citta fortezze ed altri luoghi dell' Istria Quarner Dalmazia Albania Epiro e Livadia*, Venezia
16. *** (1704.), *Nouveau Theatre d'Italie*, Amsterdam

IZVORI SOURCES

ARHIVSKI IZVORI

ARCHIVE SOURCES

1. UO – Upravni odjel za prostorno uređenje grada Šibenika, pismohrana, Šibenik
2. OPU – Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, knjižnica, Zagreb

DOKUMENTACIJSKI IZVORI

DOCUMENT SOURCES

1. JELIĆ, I. (1997.), *Perivoj Roberta Visianija – Projekt hortikulturnog uređenja*, izvedbeni projekt, Zadar [UO]
2. STOŠIĆ, Z. (1996.), *Perivoj Roberta Visianija – Projekt obnove arhitektonskih elemenata parka Šibenik* [UO]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1., 14. Foto: M. Sironić
- Sl. 2., 3., 8., 16. STOŠIĆ, 1996.
- Sl. 4. M. Sironić, prema: županijski zavod za prostorno uređenje, Šibenik
- Sl. 5. GRUBIŠIĆ, 1974: 84
- Sl. 6. GRUBIŠIĆ, 1974: 96
- Sl. 7. M. Sironić, prema: MARKOVIĆ, 1999.a: 31
- Sl. 9., 10., 11. M. Sironić
- Sl. 12. ACHLEITNER i sur., 2005: 80
- Sl. 13. PAVIČIĆ, 2001: 120
- Sl. 15., 17. JELIĆ, 1997.
- Sl. 18., 19., 20., 21., 22. STOŠIĆ, 1996.; foto: M. Sironić, 2008.
- Sl. 23. Foto: M. Čule

SAŽETAK

SUMMARY

CITY PARK IN ŠIBENIK

METHODS AND RECONSTRUCTION RESULTS IN THE 20TH CENTURY

The city park in Šibenik was laid out by the end of the 19th century as a result of the expansion of the historic nucleus to the sites of the former fortifications as well as of the urban transformation of the town centre brought about by a changed urban awareness and citizens' needs. The importance of the first city park lies primarily in its function in the new city centre as well as the fact that it was considered a historical and protected cultural asset and as such a part of the protected historic ensemble. Less important was its creative power or artistic originality since its design was inspired by the Italian gardens of the 19th century. The park was named after Robert Visiani, a Šibenik-born well-known researcher of the Mediterranean flora and a professor at the University of Padua as well as a renovator of the oldest European botanical garden in Padua dating from 1545.

Recent park reconstruction was carried out in 1997. The massive vegetation stretching from the main town square to the seafront was eliminated in the reconstruction process. The historical layout structure of the area was retained and the area was planted by the predominantly indigenous (Mediterranean) species. The reconstruction process served as an impetus for a research into the reconstruction procedure in accordance with the available historical and archive sources and thus placing the origin of the first city park in Šibenik in its historical and spatial context.

The analysis of the available historical and archive resources indicates that they do not contain any documents regarding the planting of the park area or any landscape design project. However, the available old photographs suggest that the original park layout (particularly the planted park surfaces) was conceived in the spirit of the Italian late 19th century garden design. The preserved documents, which integrate the financial, organizational and technical

structure, provide an insight into the chronological stages of park design. Before the area had been laid out as a park, it was the site of the town fortifications (walls, towers and bastions). In 1989, more than a hundred years after the park had been designed, an urban plan for the park revitalization was adopted. It specified the need for a landscape design project preceded by archaeological research and conservation of the researched remains of the fortified structures.

In order to define the main principles and select the appropriate method of reconstruction, it was necessary to conduct the following analytical research: a detailed analysis of the existing vegetation with an evaluation of its biological condition as well as the renovation and protection measures, archaeological research and the analysis of landscape architecture on the basis of the old photographs of the original condition as well as the photographs taken before reconstruction. The conducted analyses and the selected reconstruction model were followed by design documentation needed for the reconstruction. The landscape design of the park from 1997 was based on a conception of a completely new park. In addition to its historical basis, the design was complemented by a range of entirely new elements with the emphasis on floor ornamentation made mostly by means of the Mediterranean perennials and seasonal flowers framed by a rich palette of hardwood and softwood bushes and trees. The new layout comprised more botanical species (more than 60) whereas the number of species before reconstruction (39) was reduced to 20. The reconstruction project of the architectural elements of the park from 1996 was carried out by means of the reconstructed landscape architecture elements in such a way that their historical appearance was renewed without impinging upon the basic form and dimensions of the park. This historical

matrix was reconstructed according to the available old photographs since the original design documents were missing.

The interpretation of the results raises the issue of design approach. In spite of the fact that a large-scale dendrologic analysis revealed the existence of more than 10 trees which might have been retained as far as their condition was concerned, the new landscape conception included only one of them. The sensational newly-found part of the ramparts as a newly-discovered historical layer finally confirmed the accuracy of the Coronelli's map from the 17th century showing the fortification system of the town. It served as a basis for all archaeological excavations on the site of the park and the town nucleus. However, it was not made a part of the floor composition and was therefore recovered with earth. The reconstruction of the park architectural elements ranging from the floor ornamentation to the park equipment was made strictly in the spirit of the historical period in which the park originated with the aim to render it as similar to the original design as possible, without distinguishing between the old and the new either in the materials used or the form of a particular element.

The reconstructed park in Šibenik demonstrates all the complexity of the historic park reconstruction. Such intervention requires an interdisciplinary and a serious approach, expert knowledge and scientific research. It is characterized by an "active protection" principle as a stimulating challenge for the designers to apply their own modern creative solutions on a historical setting taking into consideration its historical values. Such an approach, on condition that all preliminary analytical procedures had been properly conducted, can be assured by a competitive selection of the final solution which was missing in the case of the park reconstruction in Šibenik.

MARIJANA SIRONIĆ
DARIO SIRONIĆ
NIVES MORNAR

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

MARIJANA SIRONIĆ, dipl.ing.arh. Diplomirala je 1990. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Do 1999. godine bavi se intenzivno arhitektonskim projektiranjem, a zatim prostornim planiranjem u Zavodu za prostorno uređenje Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja. Od 2005. godine radi u Gradskom zavodu za prostorno uređenje u Zagrebu.

DARIO SIRONIĆ, dipl.ing.arh. Diplomirao je 1991. godine na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1995. godine vodi vlastiti projektni ured „Arioso”.

NIVES MORNAR, dipl.ing.arh. Završila je Arhitektonski fakultet u Zagrebu. Apsolvirala je magistarski znanstveni studij „Prostorno planiranje, urbanizam i parkovna arhitektura” 2008. godine. Zaposlena je u Gradskom zavodu za prostorno uređenje u Zagrebu.

MARIJANA SIRONIĆ, Dipl.Eng.Arch. She graduated in 1990 from the Faculty of Architecture in Zagreb. Until 1999 she was engaged in architectural design project and physical planning in the Institute of Physical Planning of the Ministry of Environmental Protection and Physical Planning. Since 2005 she has been working in the City Institute of Physical Planning in Zagreb.

DARIO SIRONIĆ, Dipl.Eng.Arch. He graduated in 1991 from the Faculty of Architecture in Zagreb. Since 1995 he has been the head of his architectural practice "Arioso".

NIVES MORNAR, Dipl.Eng.Arch. She graduated from the Faculty of Architecture in Zagreb. She completed courses in the two-year post-graduate program in "Physical Planning, Urban Planning and Landscape Architecture" in 2008. She is employed in the City Institute of Physical Planning in Zagreb.

